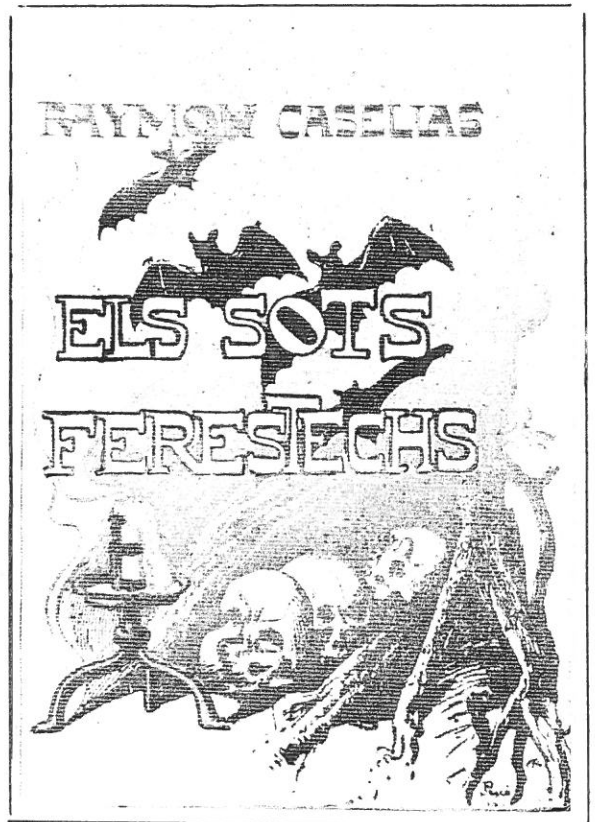

SORTIDA LITERÀRIA

ELS SOTS FERÈSTECES, de RAIMON CASELLAS

(1901) Novel·la de Raimon Casellas. Va ser concebuda inicialment com una sèrie de visions de fets i personatges de Montmany, on l'autor havia passat períodes durant la infantesa. Iniciada la publicació com a narracions a *La Veu de Catalunya*, va adquirir unitat quan la figura del capellà, que porta el nom de mossèn Llätzer, va prendre el protagonisme com a punt de consciència subjectiva. El 1901, reestructurada, la novel·la va aparèixer en volum amb una portada de Josep Pascó. Narra el conflicte entre el capellà, que ha pecat d'orgull i com a càstig ha estat desterrat a la parròquia abandonada de Montmany, i els seus feligresos. Fidel al marc geogràfic on situa l'acció (que acabarà essent conegut com a «sots feréstecs»), l'obra potencia el caràcter primitiu i desconfiat dels habitants dels sots, els quals es resisteixen a la crida del capellà per reconstruir l'església. Aquest, malgrat tot, aconsegueix el seu objectiu però, quan comença a imposar-se sobre el poble, apareix la Rodassoques, una vella prostituta que, instal·lada a l'ermita i hostel de Puigraciós, arrossega tothom i encapçala la revolta contra ell. L'obra, d'aquesta manera, s'estructura sobre una visió dual de l'univers, de manera que els valors d'humanització que representa el clergue troben sempre la contrapartida en els valors antitètics que representa la bagassa, encarnació de les forces de l'instint subjacents a la immobilitat dels habitants de la contrada. Així, la novel·la es va carregant de continguts simbòlics i l'enfrontament de l'individu amb la massa assoleix nivells de significació més profunds. La novel·la es tanca amb una escena en la qual, el capellà, immobilitzat però plenament conscient, és donat per mort, i, quan espera que el seu sacrifici serveixi per redimir els feligresos reunits al seu voltant, li toca presenciar com aquests acaben seguint la ferum de carn de la bagassa. Es tracta, doncs, d'una paràbola sobre el fracàs de l'intel·lectual per redimir la societat i obre el camí al corrent central de la novel·la modernista, que prendrà d'*Els sots feréstecs* des de l'anomenada «llengua mascle», de base ruralitzant però summament treballada, fins a un seguit d'imatges i motius que aniran repetint-se, des de *Solitud*, de Víctor Català, a *Josafat* de Bertrana o *Camí de llum*, de Miquel de Palol.

Portada de l'obra *Els sots feréstecs*, de Raimon Casellas, publicada l'any 1901. (Biblioteca de Catalunya.)

SEAS, 5-02-06

Cingles de Berh' i Montmany

[I]. L'ALEIX DE LES TÒFONES

¿A on reïra de bet deuen haver anat a raure els ossos corcats d'aquell jaio del dimoni?

Era tan xaruc, xaruc, que, mentre els uns deien que tenia més de noranta anys, d'altres juraven que havia passat dels cent, i no mancava qui fes posta sobre que en duïa a l'esquena més de cent quinze o de cent vint.

Entre els pastors d'aquelles aspres clotades del Montmany, corria la brama fantasiosa que ja havia sigut enterrat una vegada, però que com que era bruixot i tenia part amb el dimoni, i ademés era tan ric, tan ric, havia fet mans i mànigues per a descolgar-se de terra, fins a tornar a eixir del fossar.

Quan, de cent en quaranta, compareixia una festa a la missa matinal que un capellà foraster deïa a l'ermita de Puiggraciós, tothom se'l mirava de cua d'ull, amb una mena de rancúnia estranya, que tenia quelcom d'enveja i potser fins quelcom d'admiració.

— Ves qui en daria dos quartos, d'aquest vellot!... —deïa un bover, amb estranyesa.

— I tantes dobles com té enterrades! —responia un llenyataire amb aires d'home enterat.

— Llamp que el toc! —exclamaven els demés, plens de cobdícia—. Així se li tornessin escorpins!

Però lo cert és que al jaio semblava que no li feien fred ni calor totes aquelles malevolences i mirades de reüll.

Encorbat pels anys i amb el cap cot, igual que si cerqués agulles per terra, passava tot taujà i com qui fa l'orni, a tall d'home refiat que se sent guardades les es-

patlles per dos gossarros que l'acompanyaven sempre, bo i flairant arreu i reganyant els ullals.

Fos per por dels gossos, fos per por del jaio, la mainada fugia esfereïda cada cop que els veia comparèixer; i només calia cridar "Mireu que ve l'Aleix!" perquè les criatures corressin a arrupir-se sota les faldilles de les mares. Tan solament s'hi atansaven els més ganassasses, i encara per fer el valent o per pidolar-li qualche cosa.

— Aleix... me voleu dar un quarto? —feia algun bordegàs.

— *Nu, nu* —responia el jaio, amb un parlar tot emborbossat, tot fosc.

— I per què no?

— *Parquè nu'n tenc pos de cortus ju...*

— Oi que sí, que en teniu.

— *Nu, nu.*

— Bé feu forrolla amb les tòfones...

— *Tífunes... Nu'n cercu pos.*

I com per a escórrer el bulto a les preguntes i a la requesta dels pidolaires, el vell girava cua de seguit, deixant tot pensatiu, tot rumiosos, an aquells veïns de les quasi desertes fondalades de Montmany, que, d'ençà que estaven sense rector a la parròquia, tot lo més se veien algun diumenge, reunits per la campana de Puiggraciós. Mentrestant, l'Aleix, amb una lleugeresa que semblava mentida per als seus anys, davallava cap al sot de l'Uià, traspassava la pineda de la Rovira, seguia el relleu de la cinglera de Bertí, s'endinsava en la boscúria de l'obaga, fins que a l'arribar al collet de l'Ensulsida, com una serp que es fica al cau, s'esmunyia dintre del casalot mig enrunat de Romani.

Aquelles quatre parets esquerdades sota una teulada plena de forats, com un cel brodat d'estrelles, eren la seva estada, el seu amagatall. D'allí sortia cada jorn a punta d'alba, encaminant-se cap a solei, per a emprendre la carrera misteriosa de les tòfones.

— *Les condemnadotes prou s'entafuren... pro ju les amarro pu* —mormolava el vell tot cargolant-se i rient per sota el nas.

I, com hi ha nell, que podia ben bé riure, perquè, amb els anys i panys que resseguia els racons i raconets de les

feréstegues clotades, pla sabia a on jeien, les remaleïdes!, ben acotxadotes sota terra... Rellamp que les toc! Per a escapar d'ésser vistes, trien els indrets més amagats, els ermots més solitaris, els claps de terra més tristos... i com que són tan males pècores i tan dròpoles, volen racons un xic humits, però, això sí!, ben orejats per l'aire i ben escalfats pel sol de migdia... Per això s'aixopluguen sota els arbres de brancatge esbalandrat, les grans barjaules!, per a estar-se a la ressombra, mig assolellades, mig a la fresca...

De cent passes lluny ja coneixia el jaio els llocs preferits per la perfumada trumfa; i quan passava per la vora d'un pollancre, d'una alzina o d'un noguer, pegava llambregada al voltant de la soca, i tot seguit sabia si hi havia allí res per a pelar. Els gossos anaven endavant, ara ensu-mant, ara glapint, com conillers que persegueixen un rastre. Ell venia darrera, trico, trico, amb un sarró a l'esque-na i un caveguet a la mà. Així passaven de vegades hores i hores... però tan bon punt lladrava un gos bo i rascant prop d'una bardissa o d'un matoll de roldó, saltava el vell com una llagasta cap al seti de la fressa, i amb un cop d'ull ne tenia prou per a reconèixer el paratge.

Si veia que la terra s'alçava com inflada, amb el mà-nec del càvec picava sobre la inflorescència, i, per mica que el terreny fes soroll de buit, el jaio, amb una ganyota de satisfacció, semblava que digués: "Per tot te deixo!" Perquè el tret fos segur, només mancava que veiés surar, sobre l'indret, els vols de mosquits que ronden enllepolits per la flaire de la trumfa... Allavores s'ajupia, i vinga cavar amb cuidado, vinga aixecar la crosta de terra amb suavitat... fins que apareixia el sospirat tresor. Una per una anava collint les tòfones, una per una les netejava amb afalac, una per una les amorosia amb el palmell de la mà... i, després de contemplar-se-les un rato, tan negretes, tan polides, tan bonicoies, les desava amatent dins del sarró.

Aleshores se disposava a tornar al cau... però abans cridava els gossos i s'assegurava bé de si es veia ningú per allí els voltants... Escoltava una estona amb el cap arran de terra, pegava mirada ençà i enllà, amb les mans fent ventalla sobre els ulls... i, si no hi havia entrebanc, se les empenia, trico, trico, cap a l'amagatall de Romaní.

Calia vigilar, calia fer l'ull viu. Eren tan verros aquells llenyataires de l'Ensulsida! I els pastorots de l'obaga? El dimoni que els va fer!

Per això, quan arribava al casalot enrunat, no es podia estar de fer una llengota a tots aquells brètols remaleïts que li envejaven els quartos. Per això no es descuidava mai d'allargar el braç envers les cases veïnes de les fondalades, mormolant aquestes paraules de bruixa, mentre remenava el puny clos:

— *La figo vos fai a tuts!*

Se pot ben dir que l'Aleix era la temptació eterna de tot Montmany. La figura cargolada del jaio omplia de dia i nit el pensament de la gent trista i miserable que habitava les cases escampades per aquells sots. Sobretot al vespre, quan, al voltant de la llar mig apagada, engolien homes i dones les mossades d'un pa negre i florit, o s'empassaven els tragos amidats d'un vinot agre, no podien arrabassar-se del pensament el record de l'avi de Romaní, que tantes dobles guardava sota terra. Tèrbols propòsits de robo i de mort els passaven, com fantasmes sagnants, per l'espessa imaginació. Ensopits, pensatius, muts, anaven donant voltes an aquella idea sinistra que els capficava contínuament, per més que quasi mai en recessin ni paraula. Però, a lo millor de la cabòria, saltava un pastor dient: "Avui só vist a l'Aleix"; i tots alçaven el cap esfereïts, com si, deixondint-se del somni afrós que els perseguia, haguessin de sobte sentit un ressò dels propis pensaments.

— I... a on l'has vist? —preguntava l'amo, fingint un to d'indiferència.

— Lo só vist sota les feixes de cal Sunyer.

— Devia anar a vila... —insinuava la mestressa.

— Potser a ciutat... —deia algú altre.

I altre cop tornaven a quedar tots callats i somniosos, pensant fins a on hauria arribat, fent càlculs sobre quin dia tornaria, imaginant quants quartos deuria dur d'aquelles tòfones que tant s'adineraven a ciutat... De tants anys d'espigar-lo nit i dia, se pot dir que li tenien els passos tots comptats. Grans i xics sabien que un cop cada mesada eixia amb el bulto de les tòfones; que a la tornada s'aturava al Figueró a proveir-se de vianda i beure, i que

sempre venia carregat de carn de moltó i amb pa de fleca al corn de la manta.

Prou hi havia hagut, més d'un cop i més de cent, qui havia intentat sorprendre'l pel camí i fer-li donar els diners, o engegar-li una escopetada de trascantó, o estimbar-lo al passar per dalt del cingle... però les males intencions no havien anat avant, perquè, fins els més desanimats, així que arribava l'hora de fer el fet, sentien una mena de por estranya davant d'aquell home misteriós que, segons deia la brama, ja havia sigut enterrat un cop i tenia part amb el dimoni. I la mateixa temença que el jaio, inspirava a la gent el casalot de Romaní. Ningú gosava atansar-s'hi gaire; i, si bé es deia que era per respecte als gossos, lo cert és que tothom pensava amb certa basarda: "Qui sap què hi deu haver darrera la negror tremolosa d'aquelles tàpies mig enfonsades!" Tot lo més que feien els pastors, al trobar-se a tret de pedra de les runes, era engegar-hi un roc amb el mandró, a fi de fer lladrar als gossos, mentre ells s'escorrien rostos avall, tot persignant-se i mormolant: "Jesús!"

Pero, en això, va venir un dia en què va començar a córrer la veu que a l'Aleix no se'l trobava en part del món. Qui sap de quantes setmanes ençà que no l'havia vist ànima vivent, ni dels pastors que guardaven ovelles al bosc de Brera ni dels pilers que feien carbó a solei! Sense saber com ni per què, el jaio havia desaparegut tot d'un plegat, com si el dimoni se l'hagués endut. Quan, saltant de casa en casa, va començar la nova a esbargir-se per les clotades, una ànsia estranya feia batre el cor de tots els veïns. Dintre de cada casa no es parlava d'altra cosa.

- Què deu haver passat?
- Potser s'ha mort...
- Potser ha fugit...
- Hauríem d'arribar-hi.
- Pla s'hi ha d'anar!

I mentre, sense saber-ho els uns dels altres, tots els escampats veïns emprenien la ruta del casalot enrunat, els homes, plens de recança, pensaven en les ocasions que s'havien deixat perdre de fer els comptes al vellot. L'un recordava el dia que el va trobar sobre la cinglera de

Bertí... i no va gosar a ventar-li empenta. L'altre es penedia de no haver-li deixat anar la perdigonada de balins aquell capvespre que el va veure pel torrent de la Rovira. "Que en vaig ser de bèstia!", rumiaven entre si. I era tan forta la dèria que els trاسبalsava el pensament, que havien de fer esforços per a dissimular-se-la ells amb ells quan se trobaven amb altres colles que caminaven guiades pel mateix fi.

— A on aneu? —preguntaven uns.

— Nosaltres a Romaní... I vosaltres?

— Nosaltres també.

— Hem pensat... "potser aquell home està malalt... i si podem fer-li alguna cosa..."

— Lo mateix hem dit nosaltres... "si el podem assistir amb res..."

Els primers que, després de prendre mil precaucions, van arribar a Romaní, van trobar la casa buida. Ni jaio, ni gossos, ni mobles, ni res enlloc. Per terra, escombrotos i runa; per les parets, teranyines per les obertures, branques d'heura tapant esquerdes i forats. Ja els queia a tots l'ànima als peus, quan, vora del llindar, se van adonar que la terra estava somoguda... Tots varen córrer cap allí, atiats per la cobdícia. Varen descalçar la terra, varen trobar un buit, i dintre el buit una gerra. Els uns se miraven amb els altres amb desconfiança, de cua d'ull, perquè tots volien apoderar-se del tresor... però una mà més llesta que les altres va alçar el tap de la gerra, i tothom va veure que a dintre no hi havia ni sombra ni senyal de res. Hi va haver homes que van alçar el puny enlaire, com amenaçant vagament el record maleït del jaio que de semblant manera es befava d'ells.

— Sota terra siga! —deien uns.

— Així se l'enduguin els dimonis! —mormolaven els demés.

I quan, moixos i escorreguts, baixaven altre cop cap a les clotades, mastegant conjurs i malediccions, semblava sentir-se de dalt dels cingles una veu tota mofeta que deia:

— *La figo vos fai a tuts!*

D'això ja havien passat setmanes, ja havien passat mesos... quan veus aquí que, un dia, a un pastor de can

Sunyer li va semblar veure l'Aleix entre les alzinelles més altes del bosc de Brera. "Ai, vatua l'home consagrat! —va exclamar entre si el pastor—. No és aquell, el jaio? Sí que l'és, mal llampus! Sí que l'és!" I, quan va ser vespre, ho va contar a la gent de casa, aplegada a la vora de la llar, cadascú amb son plat de trumfes aixafades.

— No ho creuríeu pas... Avui, entre els matolls més alts de Brera, m'ha semblat veure l'Aleix...

— Vols dir? —li va respondre amb aires d'incredulitat l'avi Sunyer.

— I ca! —va afegir el pubill.

— No pot pas ésser! —varen recalcar els demés.

I tant varen dir, tant varen dir, que a l'últim va pensar el pastor: "Potser sí, que ho has somniat..."

Però lo bo va ser que, un altre dia, an el porquerol del Malaric també li va semblar llucar el jaio pels encontorns del serrat de Puigraciós. I l'endemà ja no varen ser dos ni tres, sinó qui-sap-los, els que el varen veure en llocs diferents.

— Jo avui el som vist sota les feixes del Lledonell —deia en Pau Boget a uns pastors que s'havien aplegat sobre el coll de can Ripeta.

— Doncs jo també el som vist a les rouelles de la Rovira... —va respondre un rabadà.

— I jo als voltants del Bosc Negre —va fer el pastor de can Prat.

— I, quina hora era, quan l'has vist?

— Jo?... Uns tres quarts de vuit, serien...

— Jo també. Vuit hores no eren encara...

— Doncs... a la mateixa hora me'l só trobat jo.

I com que tothom l'havia vist a un mateix temps en paratges tan distants, aquells guardadors d'ovelles i moltons varen quedar tot capficats, tot rumiosos, pensant amb aquell home del diastre que tenia el do meravellós d'aparèixer des de l'un cap a l'altre cap del terme, a la mateixa hora justa i cabal. I aquella cabòria dels pastors se va encomanar altra volta a tot Montmany. Des d'aquell punt, la figura recargolada del jaio de Romani va tornar a ser, de nit i de dia, la dèria, el fantasma dels bosquerols.

— Dimoni d'home, dimoni d'home! —se deien de

baix en baix—. Sembla que hi ballin les bruixes, en tot això.

N'hi havia que pensaven que allò podia ser un miracle; n'hi havia que creien que allò era cosa de mal art.

— Ves com pot ser, això de viure més que tothom i d'aparèixer alhora a tants indrets, i de fondre's un home igual que mort, i d'eixir a lo millor, trescant per valls i serres com una guineu! Ves com ira de bet pot ser això, sense tenir un pacte amb el mal esperit!

I els uns feien la creu amb els dits polsos, com per allunyar la mala cosa, tot barbotegant:

— Déu mos lliuri, Déu mos guardi!

I d'altres se persignaven tremolosos, exclamant:

— Jesús, Maria i Josep!

Però, entremig de totes aquelles coses tan estranyes, tan misterioses, lo que potser els capficava més de tot era saber a on tancava l'Aleix de part de vespre. Perquè, lo que és al casalot de Romani, pla sabia tothom que no hi havia ficat mai més el nas des del dia que va semblar que s'hagués fos com una llenca de boira.

De les parets enrunades del catau se n'havien fet amos i senyors, ja feia dies, els pastors i llenyataires d'allí els volts. Uns cops per desar-hi les eines i els morralets, altres cops per ficar-hi les ovelles a da'ls-hi sal, allò gairebé era sempre un seguit d'entrar i sortir.

Doncs, si no era allí dintre a on passava la nit... ¿a on llamps de Déu dormia, el gran janfúmer? Al ras no podia ser, amb les glaçades i les mullenes que feien. A l'hostalet de Puigraciós tampoc, perquè ja s'havia anat a preguntar-ho als ermitans, i els ermitans havien dit que no. Com més anava, el misteri de la vida d'aquell home, més fondo esdevenia i tenebrós.

Allavores va ser quan alguns veïns varen dir: "Calla! ¿I si per anar a passar les nits s'hagués aparroquianat a l'església, el vell xaruc?" Com feia tant temps que restava abandonada de tothom, només servia de niu als ocellots que anaven a ajocar-s'hi, entrant per l'obertura dels finestrals. Quina en fóra! Quina en fóra!

Però varen baixar a rondar l'església, varen trucar diferents cops, varen mirar per la reixeta de la porta... i res. 24 Se veia com els ocellots volaven d'una banda a l'altra de

cornisa, com se posaven sobre l'ara dels altars, com entraven i sortien per les finestres... però, de l'Aleix de les Tòfones, ni una unglà de dit.

Ben al revés de deixar-se veure, ja feia dies que més aviat se'l trobava a mancar pertot arreu. "A on jaurà, a on deurà ser, a on haurà anat a raure?" pensava tothom. I molts ja tenien coll avall que s'havia tornat a fondre per una temporada... quan, veus aquí que un diumenge compareix per la banda del Serrat, encaminant-se cap a Puiggraciós.

Els homes que jugaven a la brisca a l'era de l'hostalet varen plegar el carter, l'un darrera l'altre, pensant que havia arribat l'hora de fer els comptes a Aleix. "O ara o mai —rumiaven—. O ara o mai." "Amb aquestes anades i vingudes, el millor dia fuig amb les dobles i no li veiem mai més la pell." "Primer, que la quitxalla li pidoli els quartos... i després, així que giri l'esquena —pensava cadascú pel seu cantó— s'ha de provar si un se li pot tirar a sobre, mentre s'allunya els gossos a cops de garrot.

L'Aleix, entretant, s'atansava a les taules mig somrient per sota el nas, com si olorés les males intencions dels bosquerols. I tant com més s'atansava, més s'adonaven els jugadors que el jaio anava sense gossos, i tot miserable, tot espellifat, tot brut... Els xicots ja es disposaven a demanar-li diner, com de costum... mes allavors el jaio, com si els volgués guanyar la ventatja amb el pensament, va allargar la mà a tall de captaire i, amb una veu compassiva que eternia, va posar-se a exclamar fent cantarella:

— *La buna gent... la buna gent... ¿Nu vulríeu fer-mi una graci de caritat per 'mur de Déu?*

Grans i xics varen quedar desarmats al sentir això. L'Aleix, pobre? L'Aleix, sense gossos? L'Aleix, sense tros de jupa ni camisa? L'Aleix, demanant-los caritat? Amb un tancar i obrir d'ulls tota la cobdícia que sentien se'ls havia tornat ràbia, ràbia de veure's altre cop desenganyats.

— Vés a l'infern a captar tions encesos! —va cridar un llenyataire, enfurismat fins al capdamunt.

I el jaio, bo i rient per sota el nas, trico, trico... trico, trico... va tocar el dos de seguit, pensant que amb aquella

treta sorneguera s'havia ventat les mosques de damunt per sempre més.

— Ara ningú m'inquietarà... Ara podré dormir tranquil... —anava dient l'Aleix de baix en baix.

I en sent un tros lluny, darrera uns pins, no es va poder estar de girar-se de cara a l'hostalet, i, entre una rialleta endimoniada, va remenar unes quantes voltes el puny clos, tot mormolant amb gaubança:

— *La figo vus fai a tuts!*

[VII]. EL PALLASSO BOSQUETÀ

Cada festa, en havent dinat, ja se sabia, la jovenalla de les clotades feia cap a Puiggraciós.

Així com a trenc d'alba era l'ermita el punt d'aplec dels esbarriats feligresos d'aquells sots, que anaven a missa primera quan n'hi deia de cent en quaranta algun capellà dels encontorns, cap a migdia i a la tarda servia de cau als briscaires i jugadors de truc. De bon matí tot eren caputxes blanques que, vingudes d'ací i d'allí, s'anaven ficant a l'esglesieta, avisades pel so esquerdat de la campana, que, enmig del silenci de les boscúries, semblava que digués: *Pugeu, tau, tau... pugeu si us plau...* De mig de matí en avall, tot eren homes, minyons o borde-gassos que, amb un clavell de moro a l'orella i trencant pinyons torrats, se ficaven a les cambres baixes del rònc hostalet, arrambat a tall de contrafort a les parets de l'esglesieta. El mateix ermità xaruc que havia ajudat la missa matinal amb el roquet damunt les calces, convertit després en hostaler, anava i venia del tinell, prenent els porrons de beguda que mesurava l'ermitana i repartint-los als parroquians de cada festa, pastors, mossos, pilers o llenyataires, vinguts de qui sap a on..

Ara ja feia temps que de missa no se n'hi deia... però per això, a les tardes de les festes, no en vulgheu més de gernació a l'hostalet a jugar al truc o a la brisca, entre got i got de vi!

Els veïns del Serrat, rai! amb quatre gambades hi eren, a l'ermita...; però els qui venien de l'altra bandada del Bosc Negre, o de més enllà de Romaní, hi tenien una bella tirada, com hi ha món! Hi havia pastor de Vallcàr-

cara que feia una hora bona de camí per a deixar-se caure a Puiggraciós... i encara molts anaven a donar la volta i feien marrada a gratcient per a baixar a beure aigua a la font de les Goges, de prop de la Rovira, que entre totes les fonts d'aquells sots, poblades de misteris i llegendes, era la de més anomenada per la virtut que tenia... Tots els qui venien de la banda de l'Uià no es descuidaven mai d'aturar-s'hi, i això... que la baixada al fons de l'avenc, a on brollava l'aigua, era entretinguda, i fins perillosa pel qui no tenia el camí esversat. Mentre s'era a la rampa dels pollancre, encara, com aquell... però el relleix de la roca per a on s'havia de passar després, era tan estret, estret, i tan relliscós per la humitat, que calia arrapar-se ben bé a les branques i matolls si un no volia estimbar-se fins al fondo negre de l'abim. Però, com que l'aigua de les Goges ja era cosa sabuda que duia bona sort a qui en tastava i que goria de somnis dolents i que guardava de malastrugueses... recava, a la veritat, passar per allí i no baixar a beure un glop de l'aigua miraculosa, o mai fos sinó mullar-s'hi els dits per a persignar-se, quan no hi havia ningú, que ho pogués veure, per allí a prop.

Després d'això... semblava que se sentien més alleugerits, més aconsolats de cor; i un cop eixits d'aquell forat de galipaus, més fondo i negre que l'ull d'un pou, s'enfilaven d'un salt per la drecera, i vinga trescar muntanya amunt, fins a arribar al cim de l'ermita, des d'on se descobrien, assolellades, les planúries del Vallès.

Aquell diumenge, a la tarda, havia pujat des de les fondalades bon grapat de gent a Puiggraciós. Però l'espectacle somrient de les xamoses planes que s'estenien al peu del Serrat poc feia fred ni calor als rústecs habitants dels sots ombrívols. Tot ensopits i tristois, anaven entrant a l'hostalet de l'ermita, fent moure el cap amb aires mústics, com si, en comptes d'anar a un siti de platxèria, anessin a vetllar un mort. Per tot Déu-vosguard se deien vagament els uns als altres:

— Què hi ha?

— Res...

— Tu aci?...

— Què hem de fer!...

I encara aquests eren els més garlaires, perquè la ma- 53

jor part restaven amb la boca closa, com si es donessin vergonya de parlar. Sense dir mot, ni gros ni xic, molts s'asseien al voltant de la taula, i amb un signe de cap o una torçada de coll demanaven beure a l'ermitana o es convidaven a jugar ells amb ells. Per això és que, tot i havent-hi tanta gent aplegada dintre les fumades cambres de l'hostalet, regnava una mena de quietud estranya, sols interrompuda de tant en tant pel soroll d'un porró que l'ermità posava sobre la taula, o pels envits breus i secs dels jugadors:

- Truco!
- Vull.
- Tres!
- Tot!

Després les cambres tornaven a quedar silencioses, quietes, com si altre cop s'espessís el núvol d'ensopiment que eternament surava sobre aquells homes de mirada tèrbola, confosa... Bo i a mida que la beguda corria per les taules i que els braços enlairaven els porrons, encara esdevenien més motxos, més eixuts; perquè, així com tenien trista la vida i tristos els posats, també tenien trist el vi. Com més beguda engolien, més pansits se posaven, més sorruts.

Però veus aquí que, de prompte, entremig d'aquella nyonya, d'aquell aclaparament, va ressonar una veuarra que deia:

— Ja som ací! Ja som ací!

— En Carbassot!... -va remugar tothom alçant el cap com deixondint-se, mentre se dibuixava una sombra de rialla en aquelles cares mortes, d'on semblava desterrada per a sempre tota mena de somris.

Sí. Era en Carbassot, el porquerol de l'Ensulsida, xicot grassó i camacurt que tenia bella fama a totes les clotades pels estirabots que a cada punt etzibava, aspres i bonyeguts com un terròs. Amb els seus acudits de pallasso bosquetà tenia el poder, gairebé miraculós, de fer esclafir els pastors més rústecs, els més ferotges llenyaters. Això... sense comptar les tretes que s'empescava, a cada dos per tres, per a esglaiar les velles i per a fer córrer esverats els veïns de les clotades. A lo millor, pels volts de Romaní, apareixia un home penjat espantosament d'un noguer... i quan la gent s'acostava a l'arbre,

esgarrifada, dient: "Jesús, Maria, Josep! L'Aleix s'ha penjat! L'Aleix s'ha penjat!..." se trobaven que el mort eren quatre pellingos conjuminats pel porquerol a fi d'estrafer la figura recargolada del jaio de Romaní. Una altra vegada, per una torrentera qualsevol, se veia un home ajaçat per terra i embolicat amb una manta, que glapia i panteixava com si hagués de fer la darrera estretitud... i així que s'hi atansava algú que passés, preguntant: "Qui hi ha ací? Eh, l'home! Què teniu?", sortia de la manta en Carbassot fent cabrioles i enfilant-se muntanya amunt.

El porquerol de l'Ensulsida era tota la diversió, tota la comèdia de què disposava, per a esbargir-se, la gent dels sots de Montmany. Per això, quan va arribar a l'hostalet, li varen dir, com si l'enyoressin:

— Mos crèiem que no vinries, Carbassot.

— És que la truja m'ha garrinat, i... só hagut d'anar a cercar la llevadora —va respondre el porquer entremig d'una ganyota estranya dels concurrents, que semblava que volguessin riure i no en sabessin prou.

I, bo i avaros i coquins com eren per natural, el van convidar a beure tot de seguit, i el van instar perquè jugués, perquè el cas era fer-li alçar el colze i sentir les totxades que deia, tot signant els trumfos als companys de joc.

— Té. Carbassot, beu... beu, que és del picant!... i agarra cartes —van dir, tot fent-li lloc en un rotllo de bescambrilla.

— De quin coll anem? —preguntava el porquerol.

— Bastos, trumfos —li responien.

— Pesta els toc! —replicava el vailet—. De bastos n'ixen bastons, bastonades i raons.

I, tot fent anar els tragos en doina i els estirabots a desdir, el porquerol tenia embadocada tota la concurrència.

— Tira trumfos, Carbassot! —li manava el company que duia la partida.

— Trumfos?... Encara els tinc a la feixa... *engony*...

— Doncs pedres... carrega pedres.

— Espereu-vos un xic, que les iré a cercar al cingle..., si no les ha preses totes el rector nou per a apariar l'església i la rectoria...

I tothom reia, reia..., tant com era capaç de riure aquella trista gent.

Però, en això, s'havia anat fent de nit, i molts abandonaven les fumades cambres de l'hostalet, escampant-se pel Serrat o emprenent silenciosos la baixada cap als sots. Fins els que més beguda havien engolit, anaven drets, seriosos, més aviat místics i tristoïis, com abans d'entrar a l'ermita.

Però en Carbassot, que no era molt fort de testa, va sortir amb el cap tan espès que tot li feia esses i giragonses al seu voltant. Quasi fent tentines enmig de la foscuria, va davallar tot sol cap a la fondalada de l'Uià, arribant-se tant com podia a l'altre cantó de la torrentera, per por d'esllavissar-se impensadament. Li semblava que, al passar, els uns arbres li feien cortesia a tall de mofa i els altres li ballaven balls de rams davant dels ulls. "Carbassot, tu estàs mirlis! —mormolava el porquerol entre si—. Carbassot, tu estàs begut!". I com que sentia forta cremor a la gola i grans rodeses de cap, al ser a la vora de la Rovira va pensar: "Calla... ¿I si baixessis a la font de les Goges?... Allí podries beure, allí et refrescaries els polsos i... com l'aigua té tanta virtut... potser te desenterboliries una mica..."

I, amarrant-se a les soques de les alzines i als branquillons de romaní, va anar cercant, quasi a les palpentes, la bocana de l'avenc. Mentre va ser a passar per la rampa dels pollancre, tot va anar bé; però... així que va posar el peu sobre el relleix de la roca, ja es va veure perdut, perdut enterament. Desenterbolit de sobte davant del perill, de bona gana se n'haguera tornat enrera; mes, com el girar en aquella estretor era encara més perillós que tirar al dret, va donar un pas endavant... Al provar de donar-ne un altre... ja va sentir que la terra li mancava sota els peus... i, per més que es va agarrar desesperadament a un matoll de roldó, les branques van rompre's amb l'estirada... i... allavores... decantant-se-li el cos cap a l'abim... a tomballons i capgirells va anar voltant i capbussant-se per les tenebres del precipici.

Al petar sobre el fondo de l'avenc, el porquerol va llençar un crit de mort que hauria fet esglaiar el cor més

— Ai... que em moro!... Ai... que em moro!...

Però, com per allí no transitava ànima vivent, el clam de dolor se va perdre en la pau eterna de les muntanyes, en la serenitat infinita del cel estrellat.

— Jo em moro! Jo em moro! —repetia el porquerol amb un crit vivíssim, punyidor, que poc a poc va anar tornant-se gemec d'agonia, tan feble, tan fondo, que amb prou feines alterava el silenci de la nit.

— Ai... ai... ai...! —seguia clamant acompassadament... fins que es van escaure a passar per allí dos tocataрдans que tornaven de l'hostalet de l'ermita. Eren un bover de l'Uià i un vailet de ca l'Oliveres, que anaven xano, xano, cap a casa; mes, al sentir aquell udol, varen tots dos parar l'orella.

— Sents?

— Sí...

— Posta que és en Carbassot...!

— Sí que ho és.

— Vols-t'hi jugar que ens vol fer por?

— Oi, ben segur.

— Com sempre està per platxèria...

— I és tan plaga, tan plagota!

— Però... per això és escaient...

— Això sí.

— Fa esqueixar sentir-lo...

— Fins faria riure els morts!

I els dos tocataрдans varen passar de llarg, mig somrient al pensar amb aquell xicot del diastre, que sempre tenia tants acudits.

Després d'això va passar una estona, una estona llarga, potser un quart, potser mitja hora, en la més fonda de les quietuds. Però veus aquí que, tot d'un plegat, va començar a sentir-se un soroll de fulles somogudes a la bocana de l'abim. Era una fressa suau i desficiosa alhora, com la que faria el cos d'un home o d'una bèstia bregant amb el fullam d'un herbei per anar obrint-se pas. Al capdavant, decantada per dos braços rabassuts, la brossa de ginebrons i argelagues va badar-se per a donar sortida an en Carbassot. Anava fet una llàstima de magolat, d'espellifat, de brut.

— Si em torbo gota hi deixo la carcanada!... —anava 57

mormolant el porquerol, mentre es palpava les cames i l'esquena per a veure si li feien gaire mal les macadures.

Vist a la claror feble del cel estrellat, amb la roba trosdejada com anava, amb la cara esgarrinxada com duia, amb els cabells que li queien enllotats damunt del front, aquell xicot inflat i boterut semblava un monstre parit de les mateixes entranyes de l'avenc.

— Pesta que em toc! Amb un xic més... ja tinc l'enterro pagat! —seguiu botxinant el bordegàs—. Oh... i aquells fills de meuca que han passat per 'qui... i ni menys s'han aturat per a dir: “Què vols, de la part de Déu?” Ves que un dia no us atrapi i anem a tornajournals...

I, tot d'una, com si li vingués una pensada sobtadament, va fer petar una riallada, grassa, fresca, que va resonar més enllà de la cinglera de Bertí.

— Dit i fet! Sí, sí! —exclamava, rient, el porquerol—. Bona treta! Bona treta!

I enfilant-se de dret muntanya amunt, igual que si res hagués passat, va arribar en quatre salts a Puiggraciós. Com l'hostalet ja era tancat, va trucar a la porta amb tota fúria: *catric, catruc!, catric, catruc!* “Què hi ha?”, varen respondre de dins. “Que teniu foc a l'ermita!” va cridar el porquer, estrafent la veu. Mentre els ermitans sortien esperats, en Carbassot ja era a can Coll: *catric, catruc!, catric, catruc!* “Què hi ha?”, també responien. “Que teniu foc a les golfes!” I mentre eixien els de can Coll, entre crits d'esglai i lladrucs de gossos, el bordegàs ja davallava furient rostos avall, fins arribar a la Rovira: *catric, catruc!, catric, catruc!* “Què hi ha?” “Que se us cala foc als pins!” I el vailet no para fins a la rectoria: “Que teniu foc a l'església!” I acaba per trucar a l'Uià: “Que teniu foc a les pallisses!”

I tota la clotada se surt de polleguera, i els gossos lladren i udolen, i les ovelles belen espantades, i les dones xisclen plenes d'esglai, i els homes criden desafortats, com si hagués arribat l'hora del darrer Judici... I, mentre en Carbassot s'ha d'aguantar el ventre de tant riure, dins de les cases la gent clama esporuguida:

— És el dimoni que s'ha desencadenat!

Raimon Casellas caricaturitzat junt amb els seus personatges d'Els sots feréstecs.

[IX]. LES CAMPANES TOQUEN

Quan va arribar el dia de dir-hi missa per primer cop després de les obres fetes, l'església resplendia com un mirall. Els altars, amb les estovalles blanques de bugada, amb les sacres lluentes, amb els canelobres guarnits de ciris, semblaven un pom de flors. L'altar major no podia pas fer més patxoca. Els galons del palli, les motlures de les grades, les petxines dels ninxos, les coronises i els requadros... tot relluïa com daurat de nou. Els caparrons rissats dels serafins somreien des de les bases i els capitells, tot guaitant les penjarelles de raïms d'or que s'entortolligaven per les torçades columnes. Els sants, en altre temps tan espellifats i consumits, havien tornat de mort a vida. Totes les imatges duïen les túniques ben apedaçades i els mantos ben sorgits, com sants de muntanya, pobres, però endreçats. El braç que li queia a sant Isidro ja tornava a ser al seu lloc, tot apariat i descansant sobre l'aixada; sant Sebastià, bo i encarnat de fresc i amb les sagetes ben platejades, se mantenia altre cop lligat a la soca del martiri; i sant Pau, rabassut, el patró de la paròquia, tronava sobre la peanya, al mig de l'altar major.

Trasbalsat de goig, el rector no cabia en pell i ja li trigava l'hora de fer tocar les campanes per a cridar els feligresos i ensenyar-los aquell bé de Déu que havia d'obrar el miracle de retornar-los a la vida. Molt abans que el dia claregés, ja anava i venia per l'església, donant el darrer cop de mà als guarniments dels retaules. Per a veure el goig que faria illuminat l'altar major, va fer encendre,

64 a tall d'ensaig, els ciris de la credença, els candelers de les

grades, les palmatòries dels ninxos, fins els brocs del cornisament... I quan tot va ser encès, quan l'altar va resplendir amb tantes llumenetes juntes, brillant, roent, es-purnejant, com una brasa d'or, el rector va sentir que li apuntaven a flor de llavis aquelles paraules d'aire bíblic que sempre li venien a la boca quan l'esperança i l'alegria li brollaven dins del cor: "El camí del temple era esborrat, i el poble no es recordava de les cerimònies; mes jo he fet néixer de les runes la casa del Senyor i he encès els llums del tabernacle..."

Després sortia de l'èxtasi, que per un instant l'acaparava, i tornava a donar ordres an els jaios com per a esmerçar d'alguna manera el temps que tant costava de passar fins a arribar l'hora de lluir el sol i de començar la missa.

— Josep!

— Missenyor...

— Comenceu a apariar els ornaments. Ja ho haveu dut tot a la sagristia? L'amictus, el cingul, l'alba?...

— Sí, missenyor.

— Vós, Mariagna, aneu a l'hort i colliu totes les roses que trobeu... Feu-ne pomells i les posarem a les flores... Vull que l'altar sigui ben florit...

— Bé, missenyor.

I tan bon punt va veure que la claror matinal pujava per darrera les feixes de l'Uià, ja no es va poder aguantar més.

— Vaja, Josep, que ja és hora! Cap a ventar les campanes!...

Però així que va haver donat l'ordre, de seguida es va repensar, dient entre si mateix: "No, no! En Josep no sabria tocar-les pas com cal... És un bon home, submís, òbedient... però fred, una mica enze, estaquirot... Li manca ànima, esperit, per a fer-lés parlar com vull que parlin..."

— No, Josep, no, no hi aneu —va dir en el jaio, que ja començava a pujar els esglaons del cloquer—. Jo mateix les vull tocar... Jo les hi faré dir lo que han de dir...

I tot enfilant-se escala amunt, iluminat, transfigurat com en un rapte d'inspiració, anava mormolant tot baix: "Massa temps han restat mudes, les pobres campanes! Ara, al recobrar la veu, han de rompre a parlar amb sons

trionfals... han d'entonar un cant de glòria mai sentit... una cosa d'alleluia que sigui himne d'alabança al Senyor per haver-me permès edificar l'església... i un crit sorollós de desvetllament per als bosquerols adormits..."

I, tras, tras, va arribar a dalt de tot de l'escala, mentre el jaio davallava, humil. Al trobar-se dins del campanar, lo primer que va fer el rector va ser persignar-se perquè Déu l'illuminés. Després... s'agafava amb ardiment a la corda de la campana major... i al veure que, amb tot i l'esforç que feia, la cadireta tot just se trontollava, va sentir un moment d'esglai... "Ai, si la campana restés muda, amb tant temps com no ha tocat!..." Però va pegar al llibant una altra estiragassada forta, i, donant allavores tot un tomb, la campana va parlar: *Nang!...* "Gràcies a Déu, gràcies a Déu!" Una altra estirada més... i el bronzo, rodant amb calma, va posar-se a cantar tot majestuós: *Nang... nong... naaaang!...* "Això és això, això és això! —pensava mossèn Llätzer, ple d'alegria—. Aquest és el Te Deum que havia somniat per a celebrar la resurrecció de la pobra església!" *Nang... nong... naaaang!...* "Mercès, bon Déu, grans mercès!" *Nang... nong... naaaang!...*

Però tot d'una va recordar-se el rector que també calia despertar els feligresos ensopits, els feligresos morts, amb un tritlleig ben viu que els eixerivís, que els espolsés la son, que els tragués la mort de sobre... i, anant-se'n cap a la campana xica, va agafar el batall amb una mà, i vinga repicar tant com podia! *Ning, ninining...! Ning, ning...!* "Hala, hala! —afegia el capellà, com per a donar significat a la veu de les campanes—. Hala, hala, desengorroniu's, habitants del sot de l'ombra!" *Ning, ninining!... Ning, ning!...* "I veniu tots de seguit!" *Ning, ning!* "I veureu el miracle de l'església ressuscitada..." *Ning, nini-ning!... Ning, ning!*

Després mossèn Llätzer va parar una estona i, traient el cap pel finestral del cloquer, va voler veure si la clotada es desvetllava. Mes... tot era silenci i soledat. Les darreres clapes d'ombra s'escorrien pels avencs, fent lloc a les primeres llenques de boira matinal que anaven teixint-se per les pinedes o esfilagarsant-se per l'espai. Però d'ànimes vivents... res. Ni ombra ni rastre. Allavores va pensar el rector que calia redoblar el fervor i el crit de les campanes, i es va posar a repicar alhora amb els dos ba-

talls. Va ser una cridòria desesperada per a fer venir les ànimes a la vida eterna. *Nong! Nong! Nong! Ning, ning, ning! Nong, nong! Ning, ning!*

Però, com que, a pesar dels tocs desesperats, la gent no donava senyals de vida, el rector, ja quasi bé perduda l'esperança, se va posar a tocar a missa pausadament, tot desencantat i tot marcit. Als crits neguitosos de desvetllament, van seguir els tres tocs mandrosos, cançoners: *Nang... nang... nang!...* I aquell prec ac compassat va ser el que va obrar el miracle...

Quan mossèn Llätzer va tornar a treure el cap per la finestra del cloquer, va sentir que el cor se li eixamplava. De les casetes mig enrunades del sot n'anaven eixint caputxes blanques i gambetos negres que, com difunts emmortallats que sortissin de les tombes, s'encaminaven pausadament cap a l'església. El rector va alçar els ulls al cel, perquè va creure arribada l'hora de la resurrecció.

[X]. MALA NISSAGA!

Nang! Aquella primera batallada del cloquer de la par-ròquia va ressonar pels sots ombrívols com una paraula de misteri que no s'entengués prou bé. Feia tant temps que les campanes restaven mudes, que, al llençar per l'espai el primer mot, semblava que tinguessin enfarfegada la llengua, com un nin quan comença a balbetejar. Mes, a la segona batallada, *Naaang!*... la veu del bronzo es va aclarir i, esbategant d'ales aire amunt, volava, corria, s'eixamplava per tots indrets, fins a fer-se entendre al cap d'enllà de les timberes, i al fondo més fondo dels avencs. Cada toc acompassat de la campana major era com una alenada de vida, tèbia, suau, amorosa, que anés desglaçant a poc a poc l'ensopiment de les nits eternes.

Però això encara no componia res per lo que va fer la campana xica... perquè, tan bon punt va començar la cridòria alegroia del tritlleig, allavores sí, que tot va eixerir-se ben de pressa. L'herbei emperesit, que fistonava els reguerots, se deixondia de sobte, espolsant-se les gotes de rosada. De les bardisses n'eixien els ocells a munions, tot xisclant i xiuxiuejant, atorollats pel baladreig del cloquer. Per l'espessor de les bosquíries tristes, mortes de son i de fred, s'hi entaforaven els repics bellugadissos, fregant-se pels arbres i pessigollant les fulles, com si, a còpia de refrecs i pessigolles, volguessin desentumir l'arrauliment de les soques balbes i dels brancatges emboirats.

Després, l'alegre cridòria trescava amunt, ben amunt, 68 enfilant-se cap als cingles, als turons i als espadats, fins a

coronar amb sorolls de joia tot el cercol de muntanyes negres que emparedaven el sot. I quan la remor de vida va arribar arran de les casetes mig enrunades que componien el veïnat, a tothom feia estranyesa el bell brogit. La gent s'estirava de braços i es fregava els ulls, com difunts que es desvetllessin al sentir la trompeta del Judici.

L'àvia de can Pugna mormolava, tot parant l'orella:

— No sé si desvariejo o somnio... però em sembla que toquen a l'església.

A l'altra banda del sot, la porquerola de la Rovira cridava tota estranyada:

— No oïu, nostramo, no oïu? No oïu com sonen campanes?...

El cego de l'Uià treia el cap a la finestra per a sentir millor el tritlleig.

Anguniats per aquell toc desficiós que feia com si pregonés a corre-cuita la resurrecció de la carn i la vida perdurable, els bosquerols no sabien pas què fer ni quin termini prendre. Feia tant temps que no havien posat els peus a la parròquia, que els recava de baixar-hi. Des del dia en què el rector nou els havia congregat al cementiri per a predicar-los l'obra santa d'adobar l'església, que ningú s'havia deixat veure per allí a prop. Si havien d'atravesar el terme, abans de passar per la rectoria, més s'estimaven fer marrada trencant pels pendissos de can Sunyer o dar la volta pel peu del cingle. Tot era per por de no topa-se amb aquell capellà esperitat que els volia fer somoure i bellugar-se i caminar i arrencar-los a la quietud de les muntanyes dormilegues. I ves quina pena, ves quina vergonya no feia ara d'haver de tornar a l'església, tota aparejada de fresc, sense que an ells se'ls degués grat ni gràcia! Ves quines babarotes no els faria el rector nou, com volent dir que per a res li havia calgut cap ajuda dels veïns!

Però veus aquí que, mentre estaven els feligresos en aquests dubtes, plens d'angúnia, rumiant què farem, què direm... tot d'una va parar el tritlleig desesperat i es va posar la campana grossa a senyalar a missa pausada-ment: *Nang... nang... nang!*... Allavores bosquerols i bosqueroles ja no van ronsejar més, i, com acatant una ordre severa de les que no es torcen ni es poden contradir, tot moixos i resignats, van disposar-se a baixar al sot, vul-

guis no vulguis. Els homes, com si anessin d'esma, despenjaven de les estaques les mantes i els gambetos, i les dones treien les caputxes del caixabancs. No hi havia més remei... Aquells tres tocs cançoners i acompassats eren el manament obeït de pares i fills per tots els sigles. No hi havia més remei... Calia acotar el cap i resignar-se i emprendre el camí rostos avall. Més que la veu de Déu, tramesa pel ressò de la campana, obeïen la llei de les costums eternes, heretada de les velles generacions. Feien com havien fet els pares, com havien fet els avis, com havien fet tots els passats, des de les centúries més llunyanes. No hi havia més remei... Allò era com el curs dels astres, com els canvis de la terra, que un no s'hi pot revoltar. Havien d'ajupir-se a les batallades del cloquer com s'ajupien al sol i a la serena, a la pluja i al bon temps, a l'ombra i a la claror. No hi havia més remei... No es podia replicar... Per això, tot davallant cap a l'església, passaven consirosos arran de les boscuries, rebecs per dins, humils per fora, com a moltons forçats a fer sa via sota les vergassades d'un pastor ferreny. Anaven pas a pas, però caminaven... Au, au, au! Amb la caputxa al cap o amb el gambeto a les espatlles, semblaven ànimes en pena que, tretes dels llimbs a viva força, estiguessin condemnades a marxar per un ruta temuda, de bon grat o de mal grat...

Els primers bosquerols que, tot tau tau, van arribar al peu de la parròquia, de cop van quedar sorpresos, i després malhumorats, al contemplar les obres fetes.

— Què és tot això? — rondinaven entre dents —. Què és tot això?

I, entre esquerps i tafaners, resseguien, amb la vista tèrbola, tots aquells racons avariats de nou, tots aquells llocs adormits que s'havien despertat com per miracle, totes aquelles coses mortes que acabaven de ressuscitar. Grans i xics arrufaven el nas, com si flaireessin amb pena l'aire de vida i de frescor que deixaven anar aquells indrets tan jolius, suara abandonats i plens de runa. Guaitaven arreu com qui escorcolla; donaven dues passes endavant, després tornaven enrera... i vinga esbrinar i tafurejar; i, com més miraven i remiraven, més sorruts esdevienien i malcarats. Aquella església de l'antigor, més

jove i forta que mai; aquella rectorieta, amb les parets tan blanques; aquella mica d'horta tan florida, aquells carnivals tan repolits, se'ls aixecaven davant dels ulls com una befa, un escarnot. Temple, rectoria, horta, camins, trumfaven joiçosos i somreien; i, com més somreien i trumfaven, més ràbia els feien i més neguit, i fins els semblava que tot plegat se mofés d'ells i els digués, fent-los ganyotes: "Ela, ela, els feligresos! ¿Oi que us pensàveu que sense la vostra ajuda no podríem tornar a alçar el cap? Doncs ja ho veieu... No us hem hagut de menester gota ni mica. El rector nou, que és un sant home, ens ha reviscolat, tot sol, tot sol! Què us en sembla, què us en sembla?"

I els rústecs feligresos, amb aquelles cavillacions de malpensat que els rodaven pel cap espès, com ombres enfurismades, s'anaven embotint, embotint a marxes dobles. Se' creien humiliats, se creien escarnits, i era tan gran la quimera que portaven dintre, que, al capdavall, tota la tírria covada contra el capellà els va sortir pels ulls i per la boca.

— Mira el fotxut del rector — deia l'un —, com s'ha arranjat per a fer adobar l'església!

— No sé pas com s'ho ha fet, el gran janfúmer!

— ¿No us ho só dit sempre, jo, que aquest home sap a on jueu?...

— Pesta que el toc! Per mi té pacte amb el dimoni...

— Això deu ésser, rellampus!, perquè fins sembla cosa de mal art...

La conversa va parar aquí, perquè en aquell mateix instant va sentir-se un clam de pena, un "Déu meu!" mig ennuégat, que va fer callar les boques. Ningú va saber d'on venia aquella veu d'angúnia. Els bosquerols se van girar, però no van veure ànima vivent que gemegues per allí prop.

Era mossèn Llätzer, el pobre mossèn Llätzer, que, havent tret el cap de darrera els xiprers del cementiri per a veure amb sos propis ulls com s'obrava el miracle de la resurrecció dels veïns morts, va ofegar un crit de congoixa al sentir aquelles paraules.

Les esperances de redempció se li havien fos tot d'un plegat, com si s'haguessin enfonsat a sota terra. L'ànima esquerpa dels rústecs feligresos se li acabava de despullar

a davant seu, en tota sa nuesa bonyeguda i feréstega. Ell havia somiat que eren fantasmes tristois que caminaven d'esma a l'ombra de les boscuries, tan incapaços de fer bé com de fer mal... Però ara veia que allò eren somnis, només que somnis... Ara veia que, tot i sent enzes dormilegues, covaven el pecat sota la son. Feien el mal a la quieta, mig desperts, mig adormits, sense fressa, sense escàndol... Feien el mal que podien, sempre que el mal no els inquietés massa ni els torbés l'ensopiment en què vivien engorronits... Mala nissaga! Mala nissaga!

Allavors mossèn Llätzer va presentar-se davant dels bosquerols, amb posat sever, amb gestos de profeta santament irat, disposat a avergonyir-los, a execrar-los, a fuetejar-los la cara amb dicteris que condemnessin tanta iniquitat, tanta misèria!

Però la gent se va escórrer per qui, per lli, així que va veure el capellà esperitat. Els uns giraven cua cap a l'absis; els altres se ficaven a l'església, tot fent l'orni. N'hi havia que giraven el cap per a excusar el bon dia al rector nou... Alguns se'l miraven amb una expressió dubtosa, mig mofetes, mig babaus... Mossèn Llätzer va passar de llarg, i, ofegant a viva força l'ira santa que li inflamava el cor, sols mormolava entre dents: "Mala nissaga!" Va penetrar a l'església, va atravesar la nau, va ficar-se a la sagristia, fent sempre esforços per a apaivagar l'esvalot d'indignació que li sotragava l'ànima.

— No és pas pietat —deia entre si—, no és pas misericòrdia, lo que li cal an aquesta gent, més aspra que els terrossos, més negra i traïdora que la nit... És l'espectacle dels càstigs, la predicació de les eternes penes, lo que els ha de junyir, de doblegar... —anava repetint el rector, tot acostant-se a l'arquimesa a on hi havia disposats els ornaments per a revestir-se.

Mes, així que va veure les sagrades vestidures, va sentir terror dels propis pensaments. Tan bon punt va agafar l'amictus per a posar-se'l a l'espatlla, se va recordar que aquell drap era el vel místic amb què van ser tapats els ulls del Crist a l'hora dels escarnis i les befes... i va començar a trobar-se aconhortat amb el record de la paciència divina. Quan va passar-se, després, l'alba pel cap, anava sentint-se amb més consol, bo i pensant que la blanca vestidura era la túnica d'orat que van posar al Fill

de l'Home, a la nit de la Passió. Acabat, tot lligant-se el cingul, quasi esdevenia enterament asserenat, perquè li passaven per la memòria les cordes de Getsemaní i els assots en el pretori...

Però, després, tot de sobte, quan va ser a creuar-se sobre el pit l'estola d'or, signe d'immortalitat i atribut majestuós del ministeri, sense saber per què, li va tornar a rebotir pel cap els flams d'indignació que l'abrusaven.

— Mala nissaga! —repetia sense poder-hi fer més—. Mala nissaga! Com els saions de Pilat, també escarneixen el Crist i també el tracten de boig! Atribueixen al diable l'obra de Déu i prenen el miracle per bruixeria! S'assemblen a les velles tribus dels jueus, sempre escopint al cel, desagraïdes! Amb un Déu d'amor no hi volen saber res... se les volen heure amb el Déu de les justícies eternes! En lloc d'un sacerdot de la llei de gràcia, els caldria un sacerdot de l'antiga llei, que els fes sentir el pes de les divines ires, que cridés sobre d'ells el foc del cel, que els maleís fins a la quarta generació!...

Tan indignat se sentia contra els feréstecs bosquerols, que va estar a punt de traure's els ornaments de sobre i presentar-se al presbiteri i manar tancar l'església, cridant: "Aneu's-en, aneu's-en! Ja us en podeu anar tots! No hi ha missa per als perversos!..." Mes, fent un suprem esforç, altre cop va posar fre a l'exaltació, i va acabar de revestir-se, disposant-se a anar a l'altar. Ple d'unció i recolliment, amb el cap acotat, closos els ulls, tremolosos els llavis d'oració, el sacerdot va sortir de la sagristia, l'una mà aguantant el calze i l'altra per damunt dels corporals.

Però quan va trobar-se davant del poble, al trencar de la sagristia al presbiteri, el capellà va tombar el cap tot de prompte, com desvetllat del recolliment pel brogit d'irreverència que surava dins la nau. De la generació que omplia el temple n'eixia com una remor confosa de trepig i de xiu-xius... La gent se parlava a l'orella, i els uns als altres se feien signes, assenyalant-se els altars repintats i les imatges adobades i els guarniments aconduïts... Allavors mossèn Llätzer se va deturar un moment de cara als feligresos, i redreçat a l'acte, immòbil, altiu, sever, com una estàtua de la majestat divina, va clavar sobre la turba una mirada llarga, fonda, llampegant, que va

fer caure de genolls homes i dones. De cop va regnar un silenci de sepulcre... i el celebrant va pujar a l'altar.

¿Què hi devia haver en aquella mirada i en aquell gest del sacerdot, que va deixar els bosquerols estemor-dits? ¿És que havien vist passar per davant d'ells la imatge augusta del Déu ofès, del Déu irat, tal com deurà presentar-se a judicar els vius i els morts el dia negre del darrer judici? Quelcom d'això devia ser... perquè, abans d'haver-lo contemplat amb els sagrats ornaments, fos que el veiessin al peu de la rectoria, fos que el trobessin al bosc, per tal rector nou només sentien rancúnia, tírria, quan no se'n mofaven i en feien escarnot! Però, revestit per a dir missa, cobert amb la casulla, el calze a la mà i al peu de l'ara... allavors ja era altra cosa, una cosa més tremenda!... Allavors, se'ls representava com el ministre del Déu que té en ses mans poderoses la tempestat i la pedra, la neu i la glaçada, el llamp i el bufarut, la passa dels ramats, la mort dels homes i les bèsties!...

Aquests pensaments reveladors sobre l'ànima obscura dels bosquerols anaven i venien pel cap del capellà, mentre treia la bossa de sobre el calze i regirava el missal.

— No és el temor de Déu el començament de tot? — sospirava—. Doncs encara puc menar-los a Déu per la temença...

I un raig d'esperança li resplendia als ulls al dir, després, davant la grada:

— *Introibo ad altare Dei.*

*Ex-libris de Raimon Casellas
obra d'Alexandre de Riquer.*